

які виділяють понад 25% своїх R&D-бюджетів на програмне забезпечення, ростуть швидше, ніж у ключових конкурентів, які виділяють на це меншу частину бюджетів розвитку. Також компанії, які більше інвестують в інновації зосереджені на прогресивному зростанні, а не на поступовому поліпшенні [4].

Напроти Міжнародна дослідницька компанія Gartner виділила такі ключові технології майбутнього для сучасного бізнесу, як: машинне навчання і штучний інтелект; «розумні» додатки; Інтернет речей; доповнена і віртуальна реальність; цифрові двійники

об'єктів; блокчейн; системи чат-спілкування; адаптивні системи безпеки; додатки і мережева сервісна архітектура; платформи цифрових технологій [4].

З огляду на це вітчизняний бізнес аби бути конкурентоспроможним та відповідати міжнародним стандартам та нормам повинен не тільки адаптуватися під вимоги сучасного інформатизованого суспільства, але й активно апробувати новітні технології автоматизації з метою підвищення результативності діяльності, ефективності управління та задоволеності споживачів зокрема.

1. Автоматизация бизнес-процессов как необходимое условие эффективности компании. URL: <https://www.kp.ru/guide/avtomatizatsija-biznesa.html>

2. Веб сайт центру проектування інформаційних систем та корпоративних мобільних додатків "ERP-Project". URL: <http://erp-project.com.ua/index.php/uk/korisni-materiali/statti/avtomatizatsiya/196-poslugi-avtomatizatsiji-v-ukrajini>

3. Грицунов О. В. Інформаційні системи та технології: навч. посіб. X. : ХНАМГ, 2010. 222 с.

4. Жмеренецький О. Інновації або смерть: як бізнесу вижити на тонучому кораблі «Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/408612/innovatsiyi-abo-smert-yak-biznesu-vyzhyty-na-tonuchomu-korabli-ukrayina>

5. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : навч. посіб. / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський. К. : КНТ, 2006. 280 с.

6. Мельничук О. С. Глобальні тенденції розвитку електронної комерції. Наукові праці НДФІ. 2014. № 1 (66). С. 58-69.

7. Співаковський О. В. Теорія і практика використання інформаційних технологій: монографія. Херсон : Айлант, 2003. 250 с.

8. Сорока М. В. Інформатизація як глобальний цивілізаційний тренд розвитку ТНК. URL: <http://ena.lp.edu.ua>

E-mail: ira_prisakar@ukr.net

УДК 338.242.2

Ротань Н.В.

здобувач, старший викладач,

Одеський національний політехнічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено наукові принципи формування організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств. При формуванні системи управлінських дій запропоновано здійснювати оцінку та аналіз структурних складових інтелектуального капіталу через їх потенціальну і здатнісну частини. Побудовано комплексну модель управління інтелектуальним капіталом підприємств, яка враховує його неоднорідну структуру та визначені стратегічні альтернативи управління людським, організаційним та ринковим капіталом. Для ефективного регулювання організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства запропоновано проведення процедури управління інтелектуальним капіталом підприємств.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, ефективне управління, інтелектуальний капітал, модель управління інтелектуальним капіталом.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ КАПИТАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЙ

Ротань Н.В.

В статье исследованы научные принципы формирования организационно-экономического механизма управления интеллектуальным капиталом предприятий. При формировании системы управленческих действий предложено осуществлять оценку и анализ структурных составляющих интеллектуального капитала через

их потенциальную и способностною части. Построено комплексную модель управления интеллектуальным капиталом предприятий, которая учитывает его неоднородную структуру и определены стратегические альтернативы управления человеческим, организационным и рыночным капиталом. Для эффективного регулирования организационно-экономического механизма управления интеллектуальным капиталом предприятия предложено проведение процедуры управления интеллектуальным капиталом предприятий.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, эффективное управление, интеллектуальный капитал, модель управления интеллектуальным капиталом.

IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF MANAGEMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL OF THE ENTERPRISE

Rotan N.

In the article, the scientific principles of formation of the organizational and economic mechanism of management of intellectual capital of enterprises are researched. While forming a system of administrative actions, it is proposed to evaluate and analyze the structural components of intellectual capital through its potential and capable parts. The complex model of intellectual capital management of the enterprise was formed, and it takes into account its heterogeneous structure and defined strategic alternatives to the management of human, organizational and market capital. For effectively regulation the organizational and economic mechanism of the management of intellectual capital of the enterprise, it is proposed to carry out the procedure of management of intellectual capital.

Keywords: organizational and economic mechanism, effective management, intellectual capital, intellectual capital management model.

Постановка проблеми. Сьогодні управління інтелектуальним капіталом підприємства є актуальним, оскільки дає можливість суб'єктам господарювання підвищити свою конкурентоспроможність та ділову активність як на вітчизняному так і на світових ринках.

Ефективність використання інтелектуального капіталу підприємства багато в чому залежить від якості організаційно-економічного механізму управління цим капіталом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «організаційно-економічний механізм управління» стосовно різноманітних економічних об'єктів досить часто зустрічається в сучасній науковій економічній літературі. Вивченням цього питання займалися такі вчені, як Г. Астапова, І. Булеєв, П. Єгоров, О. Єрьоменко-Григоренко, Ю. Лисенко, А. Козаченко. На жаль, загальноприйнятого розгорнутого визначення цього терміна, який розкриває його сутність, поки не дано, що викликає певні труднощі при розробці концепції організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства [2].

Мета статті. Головною метою управління інтелектуальним капіталом (далі ІК) підприємства є досягнення поставлених економічних цілей завдяки процесам його формування та оцінки. Тому найбільшими проблемами, які виникають із поставленої задачі, є відображення взаємозв'язку між рівнем сформованості ІК, вартістю ІК та економічною доданою вартістю. Не менш важливим є оцінка ІК та його складових (людського, організаційного капіталу та капіталу взаємодії) з урахуванням вагомості кожного показника в його структурі з метою знаходження проблемних місць та їх усунення.

Під управлінням ІК будемо розуміти процес внесення змін у параметри формування та оцінки ІК для досягнення підприємством бажаного економічного ефекту, мінімізацію рівня витрат на досягнення визначеного ефекту, а також бюджет, який готує витратити підприємство на фінансування розвитку ІК.

Виклад основного матеріалу. Формування організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства, як системи управління, повинне ґрунтуватися на певних наукових принципах, що є обов'язковими для подібних систем [2, с. 69-70].

Науковець Кендюхов О.В. визначає такі наукові принципи формування організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом, яких на нашу думку доцільно дотримуватися управлінням промислових підприємств:

1. Принцип цільової сумісності припускає створення цілеспрямованої системи управління, в якій усі її елементи складають єдиний механізм, спрямований на вирішення загальної задачі. Управління різними видами інтелектуального капіталу здійснюється таким чином, щоб у результаті в необхідний термін була забезпечена максимальна економічна ефективність їхнього використання.

2. Принцип безперервності та надійності виявляється у створенні таких організаційно-економічних умов, в яких досягається стабільність і безперервність ефективного функціонування інтелектуального капіталу. Вирішення цієї задачі забезпечується надійністю і погодженістю функціонування керуючої підсистеми, наявністю зворотного зв'язку між усіма структурними елементами керуючої підсистеми й об'єктами управління, певними процедурами і конкретними заходами щодо усунення дисфункціональних відхилень.

3. Принцип планомірності означає, що система управління має бути націлена на вирішення не тільки поточних, але й довгострокових задач розвитку інтелектуального капіталу. Механізм управління інтелектуальним капіталом пов'язує в часі функціонування цілого ряду інтелектуальних ресурсів. Інтеграція механізму управління інтелектуальним капіталом із загальним господарським механізмом підприємства, стратегією його розвитку і поточними задачами можлива лише за умов стратегічного, тактичного й оперативного планування.

4. Принцип динамізму припускає, що механізм управління повинен мати високу адаптивність до вимог зовнішнього і внутрішнього середовища.

5. Принцип ефективності управління пов'язаний із можливістю використання безлічі варіантів досягнення однієї і тієї ж мети, і завдання полягає у тому, щоб вибрати з них найкращий.

6. Принцип наукової обґрунтованості методів управління виходить із того, що методи, форми і засоби управління інтелектуальним капіталом мають бути науково обґрунтовані та перевірені на практиці [2, с. 69-70].

Отже, головною задачею організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом є забезпечення його формування, оцінки, ефективного використання і розвитку. Це обумовлює необхідність розвитку наукової бази управління даним ресурсом підприємства.

При розробці організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства вважаємо за доцільне здійснювати оцінку та аналіз саме структурних складових, оскільки кожна з цих підсистем інтелектуального капіталу має потенціальну і здатнісну частини. Потенціальна характеризує потенціал інтелектуального капіталу. Здатнісна – можливість і здатність до реалізації наявного інтелектуального потенціалу. Вважаємо, такий поділ дозволяє більш точно і повніше аналізувати і оцінювати рівень інтелектуального капіталу, цілеспрямовано формувати систему управлінських дій, спрямованих на його реалізацію і розвиток. Управління інтелектуальним капіталом підприємства, до речі, як і управління взагалі, повинно бути спрямоване на приведення у відповідність внутрішніх можливостей його реалізації і розвитку до зовнішніх, які генеруються ринком. Доцільним є визначення напрямків розвитку на основі аналізу потенціальної і здатнісної складових, а також на основі їх узагальненої (комплексної) оцінки. При проведенні комплексної оцінки необхідно враховувати та аналізувати якісні та кількісні показники [1].

На нашу думку, головною проблемою в управлінні інтелектуальним капіталом й досі залишається практична сторона, що пов'язано із неоднозначним розумінням процесу формування, методів його вимірювання, моделей оцінки та механізмів ефективного управління ним.

Отже, для підвищення рівня ефективності управління ІК підприємства виникає необхідність побудови алгоритмізованої моделі управління його інтелектуальним капіталом, яке дозволить дослідити процес формування, оцінки та управління ІК у різні періоди, обґрунтувати необхідну зміну значень показників ІК для досягнення цільового значення рівня сформованості інтелектуального капіталу, його грошового виміру та економічної доданої вартості при врахуванні обмежень та надати рекомендації.

На підставі проведених попередніх досліджень щодо сутності, видів та особливостей процесу формування ІК, аналізу його структури та методів оцінки, механізму перетворення ІК у економічну додану вартість пропонуємо модель управління ІК підприємства, яка враховуватиме його особливості та неоднорідну структуру. Вважаємо, що комплексна модель управління ним повинна ґрунтуватися на елементах нечіткої логіки, враховуючи його синергетичний ефект, кореляційно-регресійному аналізу для формування моделей трансформації ІК у вартісні показники діяльності під-

приємства, елементах імітаційного моделювання для розробки моделі підбору вектора необхідних значень показників ІК у їх системному поєднанні.

Побудована модель (рис. 1) дозволяє здійснити оцінку рівня сформованості ІК з використанням бази правил залежності вихідного показника від вхідних, оцінити потенціал підприємства, тобто його здатність створювати додану вартість (використовуючи розрахунок інтелектуального коефіцієнта доданої вартості (*VAIC*)); визначити, яким саме чином зміна показника ІК вплине на інші економічні показники (побудова моделі взаємозв'язку між ІК та іншими обраними показниками із застосуванням методу статистичних рівнянь залежностей).

Блоки 1 та 20 відображають початок та кінець алгоритмізованої моделі. Блоки 2–6 є вхідними даними моделі управління ІК. Блок 2 відображає сукупність вхідних значень показників людського капіталу (ЛК) за період, що аналізується (*t* рік). Кількістю обраних показників для оцінки ЛК виступає n ($n = 12$).

Блок 3 відображає сукупність вхідних значень показників організаційного капіталу (ОК) за період, що аналізується (*t* рік). Кількістю обраних показників для оцінки ОК виступає n ($n = 21$). Блок 4 відображає сукупність вхідних значень показників капіталу взаємодії (КВ) за період, що аналізується (*t* рік). Кількістю обраних показників для оцінки КВ виступає n ($n = 12$).

Блок 5 є сукупністю вхідних значень (ВД1) для розрахунку показника *EVA* за період *t* (роки). Блок 6 є сукупністю вхідних значень (ВД2) для розрахунку показника *VAIC* за період, що аналізується *t* (роки). Блок 7 відображає бюджет *B*, що підприємство витратило на інвестиції в ІК, який порівнюється з розрахунковим значенням *EVA* для підприємства в конкретному періоді, з метою оцінки та обґрунтування ефективності використання вкладеного капіталу.

Блоки 8-10 передбачають розрахунок рівня сформованості інтелектуального потенціалу ЛК, ОК та КВ з урахуванням коефіцієнта вагомості по кожній групі показників, визначеного експертним шляхом. Сумарне значення цих показників визначає рівень сформованості ІК по підприємству у періоді, що аналізується коригуючи значення на $(K_{\text{п}} * 0,5)$ (блок 11). Виходячи зі значення отриманого показника підприємство оцінює рівень сформованості ІК за запропонованою шкалою (від 0 до 1).

Блоки 12 та 13 відображають загальні формули для розрахунку показників *VAIC* та *EVA* по підприємству, що аналізується.

Блок 14 передбачає побудову регресійної моделі залежності *EVA* від рівня сформованості ІК та ефективності використання ІК (*VAIC*). Вхідними значення для побудови моделі є блоки 12–14. Побудована модель відобразить процес трансформації сформованого ІК у економічну додану вартість підприємства. Блок 15 передбачає перевірку адекватності побудованої моделі (коефіцієнт кореляції *r* та коефіцієнт детермінації R^2 прямує до 1, дисперсія, мінімізоване СКВ, та сума витрат до інвестованого капіталу). Якщо згідно з обраними критеріями модель є невдалою, то будуємо наступну модель до тих пір, поки не оберемо адекватну.

Блок 16 відображає взаємозв'язок середньогалузевого значення *EVA* із рівнем ІК та ефек-

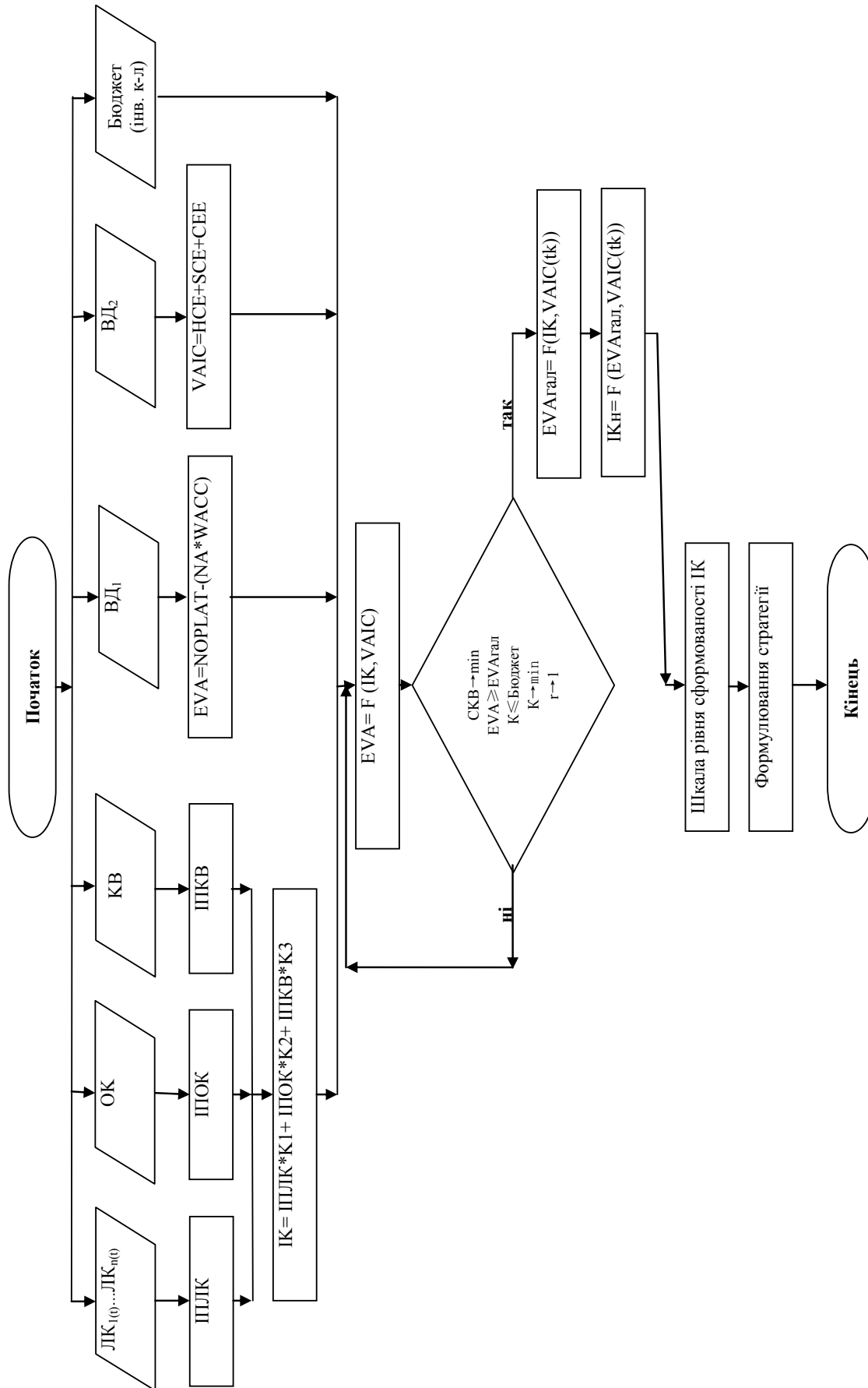

Рис. 1. Модель управління інтелектуальним капіталом підприємства

тивністю використання ІК згідно обраної моделі. Блок 17 визначає необхідний рівень ІК для досягнення середньогалузевого значення *EVA* за обраною моделлю.

Блок 18 є результатом отриманого значення показника ІК. Результуючий *ІК* визначається в коефіцієнтному виразі, враховуючи коефіцієнти вагомості його кожної структурної складової на проміжку від 0 до 1, що дозволяє полегшити процес знаходження проблемних місць в структурі ІК.

Блок 19 передбачає прийняття управлінського рішення з вибору стратегії управління ІК.

Пріоритетом розвитку підприємства повинно бути формування стратегії управління як людським, організаційним капіталом, так і капіталом взаємодії, враховуючи їх потенціальну і здатнісну частини.

Так, при розробці стратегії управління людським капіталом керівництву підприємства доцільно аналізувати, як мінімум три його складові: капітал освіти, капітал здоров'я та капітал культури. Потенціальною складовою яких є знання, навички, досвід, ноу-хау, творчі здібності, креативний спосіб, мислення, критичне ставлення до авторитетів, моральні цінності, культура праці. Здатнісною – прагнення до самореалізації й визнання, націленість на результат, результативність праці, безперервне самонавчання й самовдосконалення, здатність до прогнозування в умовах невизначеності, відчуття затребуваності знань, досвіду та ін., бажання й здатність передати знання, навички, досвід та ін. учням і колегам.

Формуючи стратегію управління організаційним капіталом, необхідно враховувати наявність таких потенційних складових, як патенти, ліцензії, ноу-хау, товарні знаки, інформаційне та програмне забезпечення, систему мотивації творчої праці. Тут важливим є синтез потенційної і здатнісної складових. Оскільки свобода творчості, правова захищеність авторських прав, висока оплата результатів праці, визнання і вдячність колег і керівництва, сприятливі умови праці й відпочинку здатні принести організації бажаний результат.

Висновки. За результатами дослідження пропонуємо процедури управління інтелектуальним капіталом підприємства виконувати у такій послідовності:

1. Співставити характеристики зовнішнього (ринкових можливостей і загроз) і внутрішнього середовища (складових підсистем інтелектуального капіталу) та визначити можливі напрямки розвитку підприємства.

2. Розробити конкретні заходи щодо доведення елементів підсистем інтелектуального капіталу до належного рівня.

3. Перевірити результативність реалізації розроблених заходів (управлінських дій) та внести необхідні корективи.

Отже, сьогодні підвищення конкурентоспроможності підприємства у світі безпосередньо пов'язано з формуванням стратегії управління інтелектуальним капіталом. Особливо це актуально для українських підприємств, оскільки деякі з них взагалі не враховують фактора впливу інтелектуального капіталу на діяльність підприємства.

1. Ілляшенко, С.М. *Актуальні проблеми управління інтелектуальним капіталом підприємства [Текст]. Механізм регулювання економіки. 2008. № 2. С. 16-26.*

2. Кендюхов, О.В. *Ефективне управління інтелектуальним капіталом: Монографія. НАН України. Інститут економіки промисловості; ДонУЕП. Донецьк: ДонУЕП, 2008. 359 с.*

3. Мойсеєнко, І.П. *Управління інтелектуальним потенціалом: [монографія]. Львів: Аверс, 2007. 304 с.*

E-mail: hptk_zastnr@ukr.net